

Yaşamını Arkeolojiye ve Anadolu'ya Adanmış Bir Bilim Kadını

Halet Çambel

"Prof. Dr. Halet Çambel'in ülkemizde, kendi mesleğinde çok özel bir yeri vardır. Ancak, kişiliği ve çalışmaları yalnızca Türkiye ile sınırlı olmayıp, Avrupa ve Amerika'daki bilim çevrelerince de yakından bilinmekte ve tanınmaktadır. Kurduğu Prehistorya Kürsüsü (Anabilim dalı) ve ona bağlı Prehistorya Laboratuvarı, yetiştirdiği elemanları, Karatepe'de oluşturduğu kendi türündeki ilk Açık Hava Müzesi, Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları Karma Projesi ve meydana gelmesinde büyük katkıları olan ODTÜ Keban ile Aşağı Fırat Projeleri; hem birlikte ve hem de ayrı ayrı, ileriye yönelik günümüz Türk arkeolojisinin önemli köşe taşlarını oluşturur..."

IKİ YIL ÖNCE YAYIMLANAN *Prehistorya Yazıları* adlı kitapta böyle söz ediliyor Halet Çambel'den. Yarım yüzyılı aşkın arkeoloji yaşamının, yayımlanmasına uğraştığı bilimsel birikimi, onun bugünlerdeki en önemli uğraşı. Bu uğraşın verildiği ev ise Çambel'e göre bugünlerde 'karmakarışık'.

Halet Çambel'in çocukluğunun bir bölümünü de geçirdiği. Arnavutköy yalı boyundaki 212 numaralı bu ev, bir yalı iken, sekiz on yıl önce önündeki deniz

doldurularak sahil yolu geçirilmiş. Yine de ahşap yapının büyükçe kapısından içeri girince o eski yalı havası hâlâ solunabiliyor... Evde sizi çoğu yüzyılın başından kalma eşyalar karşılıyor. Salon, yüksek tavana karşı, yarıyariya kapalı panjurların izin verdiği ölçüde aydınlanabiliyor. Salonun iki yanındaki odalardan sağdakine geçildiğinde, sizi bir kadın karşılıyor. Omuzlarına ulaşmayan aklaşmış kısa saçları, gömlek ve pantolondan oluşan giysisi ile orta yaşının biraz üzerinde gösteren bu dinç kadının;

küçük bir hesapla sekseninde olması gereken Prof. Dr. Halet Çambel olduğuna inanmak güç. Ama çok geçmeden, bu dinçliğin nedeninin; yanından çoğu Anadolu'da kazılarda geçen akademik yaşamı ve belki ortaokul yıllarında biraz da zorunlu olarak başlayan sporculuğu olduğunu anlıyorsunuz. "Ben kolejdeyken (Arnavutköy Amerikan Kız Koleji) çok zayıf bir çocuktum." diyor Çambel ve devam ediyor: "... Hep ölecekmiş gibi duran bir çocuk. Harp çocuğu...Ortaokula başladığım vakit her sene iki ay

Aile fotoğrafında Halet Çambel (solda) yanında hukukçu ve gazeteci Leyla Çambel, sağda ünlü bir kanser araştırmacısı olan büyük ablası Perihan Çambel ile. Ailenin en küçük üyesi Bülent Çambel ise bugün mühendis olarak ABD'de yaşıyor. Çambel'in, ailesiyle 1924'e kadar Avrupa'da geçirdikleri süre içinde, kardeşleri ve komşu çocuklarıyla bir temsile dönüştürdükleri Kurtuluş Savaşı oyunu, o yıllardan hatırladıkları arasında.

hasta olurdu...Tifo, sarılık, dizanteri... Birbuçuk sene sadece haşlanmış patates ve pirinç yiyebildim... Ancak daha sonra spora başladım. O dönemde okulda çeşitli etkinlikler vardı; folklor, tiyatro, eskrim gibi... Ben de eskrim ve okçulukla ilgilendim. Yaşadığımız ev ve oturduğumuz semt de uygun olduğu için yüzme ve kürek de yapabiliyordum.” Ama bu spor merakının ona olimpiyatlara katılan ilk Türk Kadın Sporcu sıfatını kazandıracağını ve bunun da dünyaya geldiği kentte, 1936 yılında gerçekleşeceğini elbette daha o yıllarda bilemezdi. Çünkü Halet Çambel, Almanya’da askeri ataşelik görevini yürüten Kurmay Albay Hasan Cemil Bey ile o yıllarda Berlin Büyükelçisi’nin kızı Remziye Hanım’ın üçüncü çocuğu olarak 27 Ağustos 1916’da Berlin’de dünyaya gelir. I. Dünya Savaşı’nın en şiddetli yıllarıdır; o yıllarda, Hasan Cemil Bey Irak cephesinde 51. Piyade Tümen Komutanı olarak Felahiye çarpışmalarına katılır ve Berlin’deki askeri ataşelik görevine yaralı olarak geri döner. Anadolu’nun işgal altında olması ve daha önemlisi savaşta bozulan sağlığının tedavi gerektirmesi yüzünden, Türkiye’ye hemen dönemez. Bu nedenle 1924’e kadar ailesiyle Avrupa’da yaşayan Halet,Çambel, önce İsviçre Büyükelçisi olan amcasının yanında, sonra bir süreliğine Viyana’da, son olarak da yine Avusturya Tirol’lerde kaldıklarını anlatıyor. “Biz Tirol’lerdeyken ormanın kenarındaki bir yamaçta, çok büyük bağı, bahçesi olan bir evde kalıyorduk. Bir alt katımızda da, daha sonra Türkiye’nin ilk grafikeri olan İhap Hulusi ve ailesi kalıyordu. Gerek aile içinde gerekse misafirlerle sürekli İstiklâl Harbi konuşuluyordu. O zamanlar biz çocuklar da bahçede İstiklâl Harbini canlandırдық...”

Çambel ailesi o dönem sıkça yer değiştirir. Bu nedenle çocuklarının eğitim sorunlarını çözmek için evde bir öğretmen bulundururlar. Bu sayede ilkokulu Almanca okur Halet Çambel; İstanbul’a geldikten birkaç yıl sonra da, ortaokula başlamak için Arnavutköy Kız Koleji’ne kaydolar. Atatürk’ü ilk kez, İstanbul’a geldiğinde herkes gibi sandalla karşılamaya gittikleri Ertuğrul Yatı’nın güvertesinde gördüğünü anlatıyor ve “Biz Atatürk’ün devrimleriyle büyüdük. O dönem, Cumhuriyet Türkiye’sinin altın çağıydı...” diye vurguluyor.

Yarı hasta yarı sağlam bitirir ortaokulu. Sonra, yine aynı kolejin lise bölümüne devam eder Çambel. Spora başlamasıyla sağlığı düzelir, daha sonra önemli bir sağlık sorunuyla karşılaşmaz. Arnavutköy Amerikan Kız Koleji’nin ezberci bir okul olmadığını, bilgiyi ezberletme yerine, bugün üniversitelerde bile olmayan ancak olması gereken, bilgiye nasıl ulaşılabileceğini öğreten bir sistemi olduğunu anlatıyor. “Matematik gibi bazı dersler dışında birçok ders, birden fazla kitaptan takip edilirdi. Bu sayede herkes; aynı anda aynı konuyu, farklı kitaptan öğrenmiş olur, dolayısıyla aynı konu hakkında birden fazla yaklaşımdan haberi olurdu öğrencinin. Bu da çok açılı ve eleştirel bir öğretimin gerçekleşmesini sağlardı...”

Lise yıllarının ilk dönemlerinde fiziğe ilgi duyan Halet Çambel o sıralar fizik okumak istemiş. Ancak öğretmen değişikliği nedeniyle fiziğe olan ilgisi

azalmış. Sonra da iyi bir matematik öğretmeni sayesinde aynı ilgiyi matematiğe duymaya başlamış. Yaşamını değiştirecek Arkeoloji’ye olan ilgisini ise yine lise yıllarında keşfetmiş Halet Çambel: “O zamanlar, Arnavutköy Kız Koleji’nin dört yıllık lise kısmında uygulanan bir sistem vardı. Buna göre, öğrenci onunu sınıfa geldiğinde; Türkçe, Matematik ve İngilizce dersleri iyiye, farklı konularda verilen seçmeli dersleri alabiliyordu. Ben de normal lise öğretiminin üzerinde gösterilen bu dersler arasında matematik ve sanat tarihini seçtim...”

Sanat tarihi öğretmeninın konularını etkili bir biçimde anlatmasının yanı sıra, uygulama olarak hafta sonları İstanbul’un tarihi ve arkeolojik yerlerine düzenlediği geziler, Halet Çambel’in kararını değiştirir, bir bakıma da Arkeoloji serüveninin başlamasını sağlar.

Lise bitip, Devlet Olgunluk Sınavını da Galatasaray Lisesi’nde verdiği

Çambel'in lise ve İstanbul Üniversitesindeki yılları, gezilerin de yoğun olduğu yıllardır. Üstteki fotoğraf; önde Mükerrerrem Anabol, Halet Çambel, Celal Şahin, arkada sağda Jale İnan ve arkada ayakta, K. Erdmann, K. Bittel, A. M. Mansel. Sağ üst köşedeki fotoğraf ise Mine Urgan'la (sol başta) kolej yıllarından.

takvimler 1935 yılını göstermektedir. Halet Çambel için son kararını verme zamanı gelmiştir. O dönemde kazandığı iki burstan biri, Amerikan Hükümeti'nin öteki de Fransız Hükümeti'nin önerdiği öğrenim burslarıdır. Ailesi Amerika'nın uzak oluşu nedeniyle, Fransız hükümetinin bursunu tercih eder. Bu sayede Fransa'daki eğitimine arkeoloji dalında, Sorbonne Üniversitesi'nde başlar Çambel. Fransa'da üç yıl sürecek lisans öğreniminde arkeoloji ile ilgili uygulamalar yanında Hititçe'yi ve Eski İbranice'yi öğrendiği "École Pratique des Hautes Études", "Institute

Catholique" ve "École du Louvre" da öğrenimini tamamlar. Sorbonne Üniversitesi'nde öğrenimine başladığı yıllarda, Fransa'ya alışmak pek güç olmamış Çambel için. Hatta çeşitli nedenlerle tanıştığı Türk öğrencilerinin çektiği vatan özlemini onlar gibi duyumsamıyor olması, doğrusu bir parça rahatsız etmiş kendisini.

Fransa'daki eğitimi sırasında boş vakitlerini eskrim ve binicilikle değerlendiren Çambel'i orada bulunuşunun ilk yılı sonunda önemli bir sürpriz bekler. 1936 yılının yazında bir önceki yıl olduğu gibi Türkiye'ye dönmeyi planlayan

Çambel, Türkiye'den gelen teklifi geri çevirmez ve böylece Suat Fetgeri Aşeni ile birlikte eskrim dalında ilk Türk kadın sporcu olarak 1936 Berlin Olimpiyatları'na katılır.

Aynı yıllara rastlayan bir diğer önemli raslantı da babası Hasan Cemil Çambel'in Türk Tarih Kurumu Başkanlığı'na getirilmesi olur. Atatürk'ün direktifi üzerine T.T.K.'ca yapılacak arkeolojik bir kazı yerinin seçimi için Cemil Çambel, Dr.Kurt Bittel'e danışır ve Alacahöyük seçilir. Halet Çambel'in arkeolog olmak istediğini öğrenen Bittel, 1935 yazında onu, başkanı olduğu Boğzköy kazısına stajyer olarak götürür. Bu da Çambel'in ilk kazı deneyimi olur. 1938'e gelindiğinde, lisans öğrenimini bitiren Çambel'in planı yine Sorbonne'da doktora yapmaktır. Bu amaçla 1938-39 döneminde doktora çalışmalarına başlar. 1939 yılının yaz aylarında İstanbul Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün Afyon ili Phrygia Bölgesi'nde, Dr. Emile Haspels başkanlığındaki Yazılı Kaya / Midas Şehri kazısına katılır ve Pişmişkale kazısını yürütür. Ancak kötü haberin ulaşması pek fazla sürmez: Enstitüden gelen bir telgraf, II. Dünya Savaşı'nın başladığını ve kazı ekibinin bir an önce İstanbul'a dönmesi gerektiğini bildirir. Bu haber üzerine çalışmayı yarıda bırakan ekip, kısa bir süre içinde döner. Halet Çambel ise savaş nedeniyle Fransa'ya dönemeyiz, İstanbul'da kalır. Bu arada kazı ekibinin başkanıyla İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde çalışmayı sürdürürken, İstanbul Üniversitesi'nde görev yapan Prof. Dr. H. Th. Bossert'ten asistanlık teklifi alır. "Orta Anadolu, bozkır ve Erciyes Dağı benim için büyük bir özlem kaynağıydı. Zaten Fransa'ya da dönemişiyordum. Bu nedenle

Daima Saygıyla Andığım Hocam...

Güven Arsebük

Prof.Dr. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Prehistorya Ana Bilim Dalı

Kırk yıl önce, Robert College'den mezun olduktan sonra, 1958 yılının sonbaharında İstanbul Üniversitesi-Edebiyat Fakültesi'ne kaydoldum. Amacım Klasik Arkeoloji okumak, sonuçta da Yunan ve Roma uygarlıklarının konusunda uzmanlaşmaktı; o günlerde "arkeoloji" denildiği zaman zaten başka bir şey düşünemiyordum. YÖK öncesi dönem boyunca geçerli olan "Sertifika Sistemine" göre Klasik Arkeoloji okuyanların Prehistorya almaları zorunluydu. İster istemez ben de aldım. Programda, pazartesi günleri, Genel Prehistorya diye bir ders vardı. Eğitim yılı başlarında birkaç hafta boyunca bu ders boş geçti. Bir pazartesi sabahı nasıl olsa bugün de ders yapılmaz düşüncesiyle sınıfa biraz geç gittiğimizde kürsüde kısa saçlı, ayağında pantolon, sırtında pelerin olan biri duruyor ve önündeki kağıtları düzenliyordu. Bize baktı, gülümsedi ve eliyle işaret ederek "gelin çocuklar" dedi. Aydınlık yüzündeki o içten tebessümü unutamam. O kişi Halet Çambel (bizler için hep Halet Hanım) idi.

Bütün sınıf 7-8 kişiydik, işe bizleri tanımayla başladı. Adımız, soyadımız, hangi liseden mezun olduğumuz, yabancı dil bilip bilmediğimiz, kardeş sayımız, anne ve babamızın ne iş

yaptığı, mall durumumuz ve benzeri "ahiret suallerini" sorup, yanıtları fişlere geçirdi. Bu ilk dersin içeriğini doğrusu tam hatırlamıyorum, ancak çok beğendiğim, ertesi haftayı iple çekmiş olmamdan anlaşılıyor. Klasik Arkeoloji'ye olan ilgi ve sevgime rağmen, Halet Hanım'ın kişiliği, yöntem tutkusu, davranış biçimi ve derslerinin içeriğinden etkilenmemin sonucu birkaç hafta içinde Dekanlığa bir dilekçe vererek esas sertifikamı Prehistorya olarak değiştirdim. Gerçekte basit bir işlem olan bu sertifikaya değişikliği ile birlikte hayatımın da tümüyle değişeceğini o aşamada nasıl bilebilirdim?

Bugün dönüp, geriye baktığım zaman yaşamımda Halet Hanım'ın önemli bir yerinin olduğunu açıkça görüyorum. Sırasıyla öğrencisi, asistanı, meslekdaşı ve (sonunda da) dostu oldum; bunların her birinden ayrı bir onur duyuyorum. Kendisinden kuşkusuz çok şey öğrendim ve belirli bir derecede de etkilendim, Yargı ve düşüncelerimizin (her konuda ve her zaman) bütünüyle uyduğuna tabii söyleyecek değilim; aramızda çeşitli görüş ayrılıkları daima oldu. Ancak Halet Hanım'a olan gerçek saygım ve içten sevgim hep devam etti. Biraz öznel olacak olursam, tanışmamızdan bu yana kırk yıl geçtikten sonra geriye dönüp baktığımda (belirli bir yere kadar) tutum ve davranışım ile dünya görüşümün biçimlenmesinde Halet Hanım'ın etkisini belirgin bir şekilde hissediyorum. İster üniversitede (bilimsel anlamda), ister üniversite dışında (gündelik yaşamda) olsun, benim kuşağım Halet Hanım'a çok şey borçludur.

Kayseri Müzesi'nde çalışmaya karar vermiştim. O sıralar Prof. Dr. Bossert'in asistanlığını yapan Bahadır Alkım askerine gidince, profesör asistansız kalmış. Bu nedenle asistanı olmamı önerdi. Ben de Kayseri Müzesi'ni düşündüğüm için kabul etmedim. Ayrıca son derece çekingendim. Hele öğrenci önüne çıkıp da ders verebileceğime hiç inanmıyordum. Ama Prof. Bossert önerisini defalarca tekrarlayıp ısrar edince, 9 ay için kabul ettim. Çünkü asistanı yani Bahadır Alkım, 9 ay sonra dönecekti..." diyor Çambel.

Ancak, kendi deyişimiyle takılıp kalır. Buna karşın korktuğu başına gelmez. Çünkü Prof. Dr. Bossert çok hareketli bir kişidir ve özellikle Hitit Uygarlığına ait kalıntıların peşinde olduğu için, her yıl oluşturduğu bir ekiple Orta Anadolu başta olmak üzere, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine araştırma gezileri düzenler. Bu sayede Anadolu'da çok yer gezdiğini söyleyen Halet Çambel'in hayatındaki önemli bir değişiklik de yine o tarihlerde, yani 1940 yılında Nail V. Çakırhan'la evlenmesiyle gerçekleşir.

Şair ve gazeteci olan Nail V. Çakırhan'ın daha sonraları Çambel'in akademik yaşamında önemli bir yer tutacak olan Karatepe Aslantaş projesinde, gizli kalmış mimarlık yeteneğiyle, küçümsenmeyecek ölçüde yardımı olacaktır. Ne var ki Halet Çambel'in yaşamındaki bu önemli değişiklik yanında bir önemli sorun daha kendini o sırada gösterir. Çünkü II. Dünya Savaşı'nın zora soktuğu günün ekonomik koşullarına üniversitedeki kadro yokluğu da eklenince Çambel için ekonomik sıkıntı çok daha ciddi bir hal alır: "Kaldık ortada... Neyse ki o sırada arkadaşların önerisiyle, Haydarpaşa Erkek Lisesi'nde askere giden bir öğretmenin yerine Fransızca

öğretmenliği yapmaya başladım. O biraz rahatlatıldı..." diyor o dönemi anlatırken. Sonraki yıllarda idareten açılan geçici kadrolarda üniversitedeki görevini yürüten Çambel, ancak doçent ünvanını aldıktan sonra asistan kadrosuna geçebilecektir.

Üniversitedeki yaşamına ekonomik sıkıntıyla başlayan Çambel, 1943'te doktora çalışması için Türk Tarih Kurumu adına Kırşehir Hashöyük'deki kontrol kazısını gerçekleştirir. Bu arada 1946 yılına, yani bilim çevrelerinde büyük yankı uyandıracak Karatepe çalışmasına kadar, Prof. Dr. Bossert'le birlikte Anadolu'daki araştırma gezilerini sürdürür. 1946 yılına gelindiğinde o yıl da önceki yıllarda olduğu gibi Anadolu'daki Hitit kalıntılarının izini sürmek üzere, başkanlığını Prof. Dr. Bossert'in yürüttüğü küçük bir araştırma ekibiyle Kayseri'ye gidilir. Amaç Kayseri ile Adana arasında kalan bölgede, Hitit eserlerini izlemektir. Ancak gezi sırasında, Feke ile Saimbeyli arasında bindikleri araç bozulunca Prof. Dr. Bossert ile Halet Çambel, ekibi yol üzerindeki harabe bir hana bırakarak Feke'ye yürüme kararı alırlar. Şanssızlıklar üst üste gelir, çünkü yola çıkmalarından bir süre sonra kar başlar. Zorlu bir yürüyüşten sonra Feke'ye varırlar ve hemen geride kalan ekibin Feke'ye getirilmesini sağlarlar. Olumsuz hava koşulları yüzünden ekip bir hafta Feke'de mahsur kalır. Halet Çambel de dahil olmak üzere ekibin çoğunluğu hastalanır. Bu arada yörenin çobanlarından daha güneydeki Kadırlı'nın doğusunda, taştan yapılmış bir aslan heykeli olduğunu öğrenirler ve bunun önemli bir ipucu olduğunu düşünerek Kozan'a doğru yola çıkarlar. "Eğer Hitit uygarlığı'na ait kalıntılar arıyorsanız, bu tür bilgiler önemli olabiliyor zaman zaman. Çünkü Anadolu'daki aslantaşlar ya Ro-

Paris günlerinde...

ma ya da Hitit uygarlıklarına ait oluyor genellikle..." diyor Çambel o günü anlatırken. Kozan'a vardıklarında Prof. Dr. Bossert dışında ekipteki herkesin sağlık durumu daha da bozulmuştur. "Kozan'dayız. 39° ateşim var. Herkes hasta. Dolayısıyla kimse gitmek istemiyor kalıntının olduğu yere. Durumu değerlendirirken Bossert, 'sen gelmezsen ben de gitmem' deyince mecburen gittim. Bir de, insan yüksek ateşle de çalışabiliyor muş bunu öğrendim..." diyor ve ardı sıra "Tabii oraya o gün gitmeseydik daha sonra mutlaka gidilirdi çünkü elde ipucu vardı. Ancak o gün gitmemiz Karatepe'nin bir an önce bulunmasını sağladı..." diye ekliyor alçakgönüllü bir tutumla.

Karatepe'nin keşfinden sonra hazırlanan broşür Karatepe'yle ilgili bugün bile devam eden uzun soluklu çalışmanın ilk ürünü olur. Ertesi yıl Türk Tarih Kurumu ve İstanbul Üniversitesi adına Prof. Dr. Bossert ve Dr. Bahadır Alkım'la kazıya başlanır. Muhibbe Darga ve Nihal Ongunsu da ekibe dahildir. Bu arada, eski adıyla Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü yeni adıyla Müzeler ve Anıtlar Genel Müdürlüğü'nün pa-

Kolejde başladığı eskrim sporuna üniversite yıllarında da devam eden Çambel, 1936 Berlin Olimpiyatları'nda ülkemizi temsil eder. Bu da ona Suat Fetgeri Aşeni (soldan ikinci) ile beraber (sol başta) Olimpiyatlar katılan İlk Türk Kadın Sporcu ünvanını kazandırır (Sağdaki fotoğraf).

1940'lı yıllarda Nail Çakırhan'la (Solda) evlenen Çambel, 1950'de Zürih'deki bir kongrede çekilen sağdaki fotoğrafta, sağında Gordon Childe ve solunda Claude Schaeffer ile.

rasal desteği de alınır. Halet Çambel, o yıllarda tüm hızıyla süren Karatepe kazısı ve Karatepe'yle ilgili olarak çok daha sonraları, yani 1989 yılında o günkü Çevre Genel Müdürlüğü ile Çukurova Üniversitesi'nin ortak hazırladığı Çevre '89 Kongresi'nde sunduğu bildirisinde şunları aktarıyor: "...Karatepe-Aslantaş kalesi, söz konusu Son Hitit döneminde, M.Ö. 8.yy'da kendisini "Adana

Ovası hükümdarı" olarak tanıtan Asativatvas tarafından kurulmuştur. Kırallığın merkezi Adana ovasında, Pahrî/Pahari adında, olasılıkla Misis (antik Mopsuhestia), bugünkü Yakapınar'da idi.

...Karatepe-Aslantaş kalesi Andırın ovasına (bugünkü Aslantaş baraj gölü) hakim, doğal bir tepe üzerine kurulmuştur. Altı taş temel, üstü kerpiç, burçlarla donanmış bir kale duvarı ile

Bir Başka Açıdan Halet Çambel

Mehmet Özdoğan

Prof.Dr. İ.U. Edebiyat Fakültesi Prehistoriya Ana Bilim Dalı

Otuzdört yıldır tanıdığım, öğrencisi ve asistanı, daha sonraları da meslek yaşamımın çeşitli aşamaları boyunca sürekli olarak birlikte olduğum Halet Hoca için, her halde "tanıdığım Prof. Halet Çambel" değil, "tanımaya çalışıp da, tanımaya beceremediğim Halet Hoca" şeklinde bir yazı yazsam daha gerçekçi olurdu. Halet Hoca'yı tanıdım diyebilmenin gücünü yalnızca çok renkli ve çok yönlü bir kişiliğe sahip olması ya da bilimsel kimliği ile yaşantısının çok az insanda rastalanacak kadar iç içe olmasından kaynaklanmaz; yaşantısının hiç bir döneminde durağanlaşmamış, sürekli olarak kendini yenileyerek değişen koşullara uydurebilmiştir. Ne zaman "Halet Hoca şimdi şu şekilde davranır demişsek" bu doğru çıkmamış, hepimizi sürekli olarak şaşırtacak şekilde ortaya çıkan yeni olgulara göre davranış ve tepkisini ayarlamıştır. Sanıyorum sürekli olarak düşünmesi, gelişen dünyaya, ortama ayak uydurması onun kimliğini de canlı tutmuştur. Belki Halet Çambel'in en gerçekçi tanımı "başkalarından çok farkı olduğu" ya da "Halet Hoca'ya özgü" şeklindedir.

Halet Hoca'nın olmadığı şey ise tekdüzeliktir. Bu yalnızca bilimsel yaşantısında değil, birlikte çalıştığı insanlar üzerinde bırakmış olduğu etkide de açıkça izlenir. Belirli bir düzeyin üzerine çıkmış deneyimi ve bilgi birikimi olan biri ile, hele o insan Halet Çambel gibi güçlü bir kişiliğe sahip bir bilim adamı ise, birlikte çalışırken bilinçli ya da bilinçsiz olarak o insanın kişiliğinden etkilenmemek, her halde olanaksızdır. Ancak genellikle bu etkileşim tek boyutludur; örneğin ya o insanın kişiliği, ya da

bilimsel yaklaşımı etkili olmuş ve bu etkileşim durağanlaşarak çoğu örnekte olduğu gibi, zıflaşmaya dönüşmüş, sonunda da kopmuştur. Sanırım Halet Hoca'yı "ilginç" ve başkalarından farklı yapan, onunla birlikte çalışanlar üzerindeki etkisinin çok yönlü, sürekli ve değişken oluşudur. Halet Hoca bilimin yaşamdan kopamayacağını, düşünce sistemi ile bilimsel yaklaşımın günlük yaşam ile bilimsel çalışmanın ayrılmaz bir bütün oluşturduğunu savunmuş, bu nedenle birlikte çalıştığı insanları, başkaları tarafından "özel yaşamı" sayılabilecek sınıırı, hiç değilse başka bir düzeyde yorumlamıştır. Halet Hoca birlikte çalıştığı kişileri, hatta çalışma olasılığı olanları, kuyumcunun eline geçirdiği ham bir taşı, "ben bundan ne yapabilirim" diye evirip çevirip tasarladığı gibi ele almış, ve sistemli bir şekilde yontarak biçimlendirmiştir. Bu nedenle Halet Hoca ile birlikte çalışmak, bazen çok güç gelen anları olsa da, yaşamımın tüm boyutlarında belirleyici olan bir süreci içermiştir. Halet Hoca ile birlikte bulunmak bilimsel aktarımın çok ötesinde, düşünce sistemi, dünyaya bakış açısı ve günlük yaşamı da içine alan, bütüncül bir yenileme programından geçmek gibi görülebilir.

Kuşkusuz Halet Hoca'nın, kişiliği kadar düşünsel yapısından kaynaklanan bu olgu, bilim ile yaşamı birleştirmesi yalnızca birlikte çalıştığı insanlarla olan ilişkisi ile sınırlı değildir; bu yaklaşım Halet Hoca'nın yapmış olduğu çalışmaların tümüne hakim olmuştur. Bunun en belirgin örneğini kırk yılı aşkın bir süre emek verdiği Karatepe-Aslantaş oluşturur. Toros dağlarının kuş değirse kervan geçmez bir yerinde Hitit dönemine ait kabartma ve yazıtları bulduktan sonra, bunların yalnızca fotoğraflarını yayınlayıp, çalışmayı kesebilirdi; bu da, hele 1950'li yılların Türkiye'sinin koşullarında, hiç kimsenin kinemaya aklına bile getirmeyeceği bir davranış olurdu. Halet Çambel, Karatepe'de, daha sonra tüm bilimsel yaşamını belirleyecek olan bir yaklaşım sergilemiş,

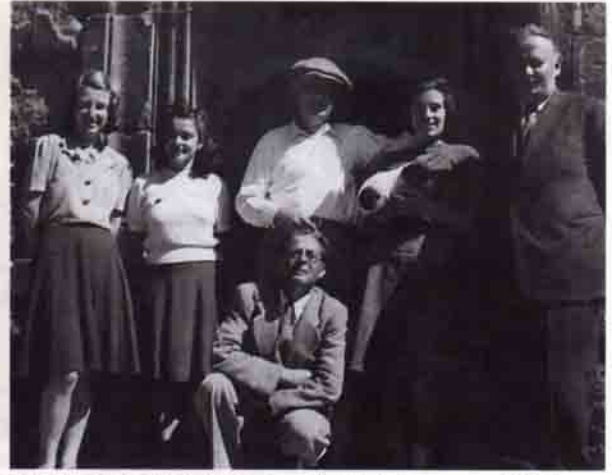
çevrilmişti. Kale içinde hükümdarın yazlık av köşküne, hizmetlilere, askerlere, atlara ait binalarla depolara ait taş temel kalıntıları açığa çıkarılmıştır.

...Kapıların iç duvarları baştan başa aslanlar, sfenksler, dönemin inanç ve yaşantısını yansıtan kabartmalar ve iki dilli yazıtlarla donatılmış olan bazalttan yapılmış levhalarla kaplı idi.

...Asativatvas'ın öyküsünü dile getiren aynı anlamdaki yazıtlar, bir yandan, en eski alfabe yazısı olan Fenike yazısı ile, diğer yandan da her bir işaretin bir hece ya da kavram olan hiyerogliflerle yazılmıştı. O zamana kadar tam anlamıyla okunamayan hiyerogliflerin, okunabilen Fenike yazıtı yardımıyla nihai çözümü böylelikle mümkün oldu.

...Karatepe-Aslantaş'a kervan ve at yolundan başka yol yoktu, hatta o dönemde Ceyhan-Kadirli yolu da henüz yapılmamıştı. Eserlerin bu nedenle taşınması fiilen olanak dışı idi. Öte yandan bunların kaderleriyle başbaşa bırakılması da olanaksızdı, çünkü kısa sürede süratle gelişen bitki örtüsü altında yok olacaktı. Bu nedenle bunların

çalışma konusunu yalnızca kişisel bilimsel çıkar ögesi olarak değil, topluma karşı bir "ödev" olarak görmenin ve bunu her koşulda gerçekleştirebileceğinin örneğini sergilemiştir. Çambel'in kırk yıl önce sergilediği ve o yıllarda diğer meslektaşın tarafından küçük görülen bu yaklaşımın değeri ancak son bir kaç yıl içinde anlaşılacak övgü almaya, diğer çalışmalar için de örnek olmaya başlamıştır. Kendisini ünlü yapmaya yetecek kadar Hitit kabartma ve yazıtı olmasına rağmen, yıllarca Ceyhan'ın yatağında, bu eserleri tümlenmeye yararı olacak parçaları toplamak ve daha sonra da bunları sergilenilebilir duruma getirmek için yılları vermiş, bu eserlerin herhangi bir müzede değil, yerinde, doğal ortamı içinde konumlanması gerektiğini savunmuştur. Tüm olumsuzluklara karşın Karatepe'yi koruyucu bir örtü sistemi ile örterek açık hava müzesi olarak düzenlemiştir. Ancak Çambel'in kimliği esas olarak bundan sonra Karatepe'de yaptıkları ile ortaya çıkar: olağan koşullarda ancak bir devlet teşkilatının yapabileceği bir dizi işi tek başına üstlenmiş, inatla da onlarca yıl bu çabasını sürdürmüştür. Dağ başındaki bu müzenin yaşaması ve bununla bütünleşen ormanın varlığını sürdürmesi için yerel halkın bunlara sahip çıkması, bunun için de çevre köylerinin belirli bir gelire sahip olması gerektiğini görmüştür. Bunu izleyen yıllarda, Prof. Çambel tüm uğraşını bu işe yöneltmiş, ormanın yaşaması için köylüye keçi yerine koyun beslemeye alıştırmaktan, geliri olsun diye kilimcilik, kilimler satabilsin diye kök boya formülleri bulmaya, eğitim düzeyi artsın diye okul ve kurs açtırmaktan, su, elektrik, yol gibi devletin nerede ise tüm görevlerine kadar pek çok işi, birey olarak yüklenmiştir. Sonuç belki Halet Hoca'nın tam istediği gibi olamamış, zaman zaman ormanı yanmış, kilim işi çığırından çıkmış, ama bugün Karatepe-Aslantaş bir model olarak, bir arkeolojik ören yerinde neyin yapılması, neyin de yapılmaması gerektiğinin örneği olarak ortada kalabilmiştir.

Akademi yaşamına devam ettiği İstanbul Üniversitesi'ndeki yıllarda, Anadolu'daki geziler de sürdürülür. Soldaki fotoğrafta Nihal Ongunsu ve Muhibbe Darga ile Toroslarda. Sağda ise Nihal Ongunsu, Muhibbe Darga, H.Th. Bossert, Abdülkadir Işıtman, müze müdürü Ali Rıza Yalçın ile Kayseri Müzesi'nde

bir an önce derlenip toplanıp onanın çarelerine bakılması gerekiyordu. Fakat ülkede o dönemde bu işi yapacak restoratör olmadığı için, bu iş hiç de kolay olmayacaktı."

Karşılaşılan güçlüğü yanı sıra, kendini gösteren bir başka sorun da, Prof. Dr. Bossert'in, eski adı 'Misis' olan ve Karatepe yakınlarındaki Ceyhan Ovası'nda bulunan höyükte kazı yapma dü-

şüncesiydi. Bossert'e göre kazı ekibinin buradaki işi bitmişti ve ortaya çıkarılan kalıntılarla müzelerin ilgilenmesi gerekiyordu. Ancak bu düşüncesini Bahadır Alkım ve Halet Çambel'e bir öneri olarak sunan Bossert, olumlu bir yanıt alamıyordu. Çünkü Alkım, Karatepe'de bir süre daha kalmayı düşünürken; Halet Çambel'e göre asıl iş bundan sonra başlıyordu, zira buluntuların aktibetin-

den endişeliydi. Bu fikir ayrılığı sonucu Bossert kurduğu yeni ekibiyle Misis'e doğru yola koyulurken, geride kalanlara da, aslında başlı başına bir bilim dalının yani restorasyonun çalışma alanına giren, buluntuların ne yapılacağı sorusuna yanıt bulmak düşünüyordu. Ancak bu soruya yanıt bulmak o kadar da kolay olmadı. Bunun en önemli nedeni; ülkemizde o dönemde bu tür taş eser restorasyonu ile ilgili çalışan bir birimin olmayışı bir yana, bu işi yapabilecek tek restoratörün bile bulunmamasıydı.

Sonunda hoş bir raslantı sorunu çözer. O sıralarda İtalya'daki bir kongreye katılan Çambel, orada Roma Merkezi Restorasyon Enstitüsü'nün müdürü Prof. C.Brandi ile tanışır. Ona Karatepe'nin restorasyon sorununu anlatır. Çözümü yönelik önerilerden ilki, buluntuların İtalya'ya taşınmasıdır. İtalya bir yana buluntuların en yakın ilçeye bile taşınmasının mümkün olmadığını, çünkü taşınması gerekenin belki yüzlerce ton bazalt olduğunu hatırlatan Çambel'e sunulan öteki öneri de enstitüden bir restoratörün Karatepe'de görevlendirilmesi olur.

Türkiye'ye dönen Halet Çambel önerinin bir an önce değerlendirilmesini ve zor da olsa gerekli parasal kaynağın bulunmasını sağlar. Aslında bu sonucun uzun vadedeki bir diğer yararı da ülkemizde de bu konuda çalışacak insanların yetişebilmesidir. Halet Çambel, Çevre'89 kongresindeki bildirisinde bu konudan şöyle söz eder: "...Restorasyon işi tarafımızdan 1952'den itibaren Roma Merkezi Restorasyon Enstitüsü ile birlikte yürütüldü. Uzun yıllar ve uzun çalışma dönemleri boyunca, küçük fakat olabildiğince değişmeyen

Günümüz Türkiye'sinde hepimize olağan gelen bir çok düşünce ve yaklaşımı ilk kez Halet Hoca'dan duyduk. Halet Hoca'nın yetiştirmeleri olarak bunlar bize o zaman ilginç geliyor, bazılarının da gerekliliğine yürekten inanıyorduk. Ancak Türkiye genelinde bunlara Halet Çambel'in "gariplikleri" olarak bakıldığını da biliyor, öğrencisi olarak hocanın bu yaklaşımlarını savunmaya çalışıyorduk. O zaman için garip gelenler bugün herkes tarafından olağan, hatta sıradan işler durumuna geldi. Neler mi? 1965 yılında Çukurova Bölge Planlamasının altyapı hazırlığı için Silifke'den İskenderun'a kadar tüm kıyı şeridinin taranması, Adana kentsel gelişim planlaması için kent envanteri çıkarılması, 1964 yılı Çayönü kazı ekibine arkeologların yanı sıra zoolog, botanikçi, coğrafyacı gibi geçmiş doğal çevreyi inceleyen uzmanların da katılması, İstanbul Üniversitesi Prehistorya Laboratuvarının kurulması ve o yıllarda hiç bir müzenin almak istemediği çanak kırklardan "başvuru" koleksiyonu oluşturulması... Bu tür Halet Hoca işlerinin sayısını arttırabiliriz. Bütün bunlarla uğraşmaktan, Türkiye arkeolojisi- ni çağdaş bir yaklaşımı yerleştirme çabalarından belki kendi bireysel araştırmaları aksamış, özgeçmişinde "yayın" listesi kabarmamış olabilir. Ancak, Halet Çambel'in bu çabaları olmasaydı, bilim dünyasında "geçerli düzeyi" olduğu kabul edilen pek çok yayın da gerçekleşmezdi. Bu yalnızca İstanbul Üniversitesi Prehistorya Anabilim Dalı üyeleri için geçerli olan bir durum değildir. Türkiye'de çalışan bir çok yabancı meslektaşımız da, bunu Çambel'e, onun bilimsel şövenizmin bencilliğine karşı çıkan tutumuna borçludur.

Halet Hoca'nın yukarıda örneklerini sıraladığımız çalışmalarını doğrudan arkeoloji ile ilgili çalışmalar değildi; daha önceden de belirttiğimiz gibi geniş kapsamlı, bilim ile yaşayan dünyanın gerçekleri arasında bağlantı kuran Hoca'nın dediği

gibi "bilimi fildişi kulesinden çıkartan" çalışmalarıdır. Yalnızca arkeoloji bilimi açısından baktığımızda, Halet Hoca'nın belki en önemli katkısı Keban Projesidir. Keban projesinin önemi ülkemizde uygulanan ilk "örgütü" arkeoloji projesi olmanın çok ötesindedir. Türkiye arkeolojisinin gelişimindeki en önemli aşamalardan biridir. Bu projenin sağlam temellere oturması için Halet Çambel vaktini 1967-68 kış ayları boyunca her hafta Ankara'ya gitmeye ayırmış, bu projeyi kuran ve yönetenlere hiç bir çıkar getirmeyecek bir düzenek oluşturmuştur. Ancak esas önemli olan, bu proje ile kurulan sistemin, Türk arkeolojisini bilim dünyası ile rekabet edebilecek düzeye getiren olanakları sağlaması olmuştur. Keban Projesinin ayakta kalabildiği on yıl içinde Halet Hoca, projenin tüm olanaklarını kullanarak kendisi için bir çalışma yapmak yerine 19 ayrı projeyi destekleyen bir sistemi kurmayı yeğlemiş ve proje, çalışan 19 ekibi kiskanlar tarafından çöktürülmeye kadar da hep arka planda, görünmeyen kişi olmayı yeğlemiştir. Yakın Doğu arkeolojisinin en önemli bilimsel araştırmaları arasında sayılan Keban Projesi ile ilgili olarak bugün artık Halet Çambel'in adı bile geçmemektedir.

Halet Hoca'nın en büyük katkısı, kimimce Üniversitemizde bırakmış olduğu Prehistorya Anabilim Dalı ve bu bölümün temelini oluşturan düşünsel temeldir. Üniversite ile okulun birbirinden farklı olduğunu, bencilliğin yerine dayanışma ve ortak çalışmayı, kabuğuna çekilmek yerine dünyaya açılmayı, Fakültenin "iş yeri" olmadığını kabul ettiren yaklaşımları. Hocanın bu ilkeleri öylesine sağlam bir alt yapı oluşturmuştu ki, bölümü YÖK şokunu zarar görmeden atlatabilen, kendisi emekli olduktan sonra da ikinci kuşak da, aynen değil, geliştirerek sürdürebilen, sanırım üniversite sistemimizdeki tek yer olarak kalabildi.

Akademi yaşamının büyük bölümünü Anadolu'da geçiren Çambel için yürüttüğü çalışma kadar yöre halkının yaşamı da önemlidir.

bir ekiple binlerce bazalt parça toprak altından, üstünden, yamaçlardan bulunup taşındı, birleştirilebilenler yapıştırıldı ve sonuçta eserler geniş ölçüde tümlenebildi.

... Bu çalışmalar sırasında, koruyucu toprak örtü altından açığa çıkarılmış olan eserlerin, yağmur ve güneş altında kaldıkça, kılcal çatlaklar oluşturdukları izlendi ve mutlaka örtülmeleri gerektiği anlaşıldı. İlk aşamada, yerinde sağlanan yuvarlak ağaç ve Kadirli Kaymakamı Kemal Küçüktepepınar'ın aracılığı ile Kadirli çeltikçilerinin sağladıkları yardımla alınan oluklu saçlarla geçici çatılar yapıldı."

Ancak zaman geçtikçe onarılan eserlerin sayısı artıyor, dolayısıyla yer sorunu baş gösteriyordu. Bu da restore edilen eserlerin ne yapılacağı konusunda, bir karar alınmasını gerektiriyordu. Bu aşamada Restorasyon Enstitüsünün önerisi bu eserlerin buldukları yerde, doğal ve tarihi ortamları içinde sergilenmesi yani Karatepe'nin bir açık hava müzesi haline dönüştürülmesi yönünde olunca, soruna çözüm yolu da bulunmuş oldu. Bu dönüştürme sürecini, daha önce adı geçen bildiride şöyle anlatıyor Çambel: "...Bu karar, kuşkusuz, çokları benimsenemezdi o dönemlerde. Yolu olmayan bu dağ başında bu işler nasıl başarılacaktı? Eserler nasıl korunacaktı? Burayı görmeye kim kalıp gelecekti? Bir yandan yolsuzluktan kaynaklanan çaresizlikten verilen bu karar, Türkiye'nin her zaman böyle kalmayacağı inancıyla, 50 yıl sonrası düşünülerek verildi.

Ülke koşulları dolayısıyla onarıma ihtiyaç göstermeyecek şekilde tasarlanması gereken kalıcı çatılar konusundaki ilkeler, İtalyan enstitüsünün mimarı Franco Minissi tarafından saptandı. Bu

ilkelere uygun bir de ön proje hazırlandı: Eskiye öykünmeyen, tamamıyla modern, doğa ile uyumlu, çevreye açık ve gözü eserlerden çatıya çekmeyecek, onları ezmeyecek, çelişki yaratmayacak, fakat kendi içinde hoş gidecek nitelikte sade ve yalın, üstten ışıklı, sütunlar üzerinde hafif tente serilmişçesine çıplak beton çatılar. Uygulama projesi Y. Mim. Turgut Cansever, emanet inşaat uygulaması fahri olarak gazeteci ve şair Nail Çakırhan tarafından gerçekleştirildi.

Her türlü malzeme sıkıntısı çekilen bir dönemdi (1957-60): Çimento var, torba yok, istenilen putrel demiri imalattan kalkmış, inşaat demiri, çivi, telli cam yok, nitelikli ustalar hep Almanya'ya göçmüş, usta yok, beton suları beygirle çekilmekte.

Bütün bu sıkıntılar içinde başta; Ankara'da Ethem Menderes, Adana Bayın-

dırlık Müdürü Emrullah Altay olmak şartıyla bütün kuruluşlar yardımda bulundu, türlü yol ve yöntemlerle her şey sağlandı; meşakkatli bir çalışma sonucunda meydana Türkiye'nin ilk başarılı çıplak betonları çıktı. Artık eski eserleri görmeye gelenlerden çok, çıplak betonları görmeye gelenler, mimarlar, mühendisler ve teknik üniversitedeki hocaların gönderdiği öğrenciler oldu."

Böylelikle Karatepe açık hava müzesi olurken, daha sonraları yani 1958'lerde yine harcanan büyük çabalarla bir Milli Park halini alacaktı. Bu arada Çambel'in eşi N. Çakırhan'da daha işler bu noktaya gelmeden kendini Karatepe kazı çalışmalarının içinde bulur ve kolay kolay kurtaramaz. Karatepe çalışmalarının tam hızla devam ettiği 1948-49 yıllarında, Fransız Arkeoloji Enstitüsü'nün ile Afyon Yazılıkaya/Midas şehri kazısını da yürüten Çambel, 1967 yılından sonra bir süre, yeterli ödenek ayrılmadığı için Karatepe çalışmasını eski hızıyla sürdüremez. Buna rağmen ufak tefek onarım ve kontrol amacıyla her yıl Karatepe'ye uğramayı da ihmal etmez.

1960 yılına gelindiğinde, Türk siyaset tarihine derin izler bırakan ihtilal, o sıralar Profesörlüğe yükselen Çambel için de kaçınılmaz sonuçlar doğurur. Çünkü ihtilalle üniversitelerden uzaklaştırılan 147 öğretim üyesi arasında Çambel'de vardır.

"Biz de o günlerde Karatepe'de devam eden inşaatla uğraşıyorduk. O sırada bir fırsat olsa da uzun bir izin alabilsem diyordum. O zaman tam bir izin oldu. Hatta dekan Takiyeddin Mengüşoğlu'na telefon edip, geleyim de hiç olmazsa sınavları yapayım; çocuklara bir zararı olmasın dedim. Yanıtı olumlu olmadı, çünkü o da uzaklaştırılanlar arasındaydı."

Mayıs 1983'de, uzun yıllar beraber çalıştığı Prof.Dr. Kurt Bittel ile İstanbul'da

Bunun üzerine bir süre eşyle birlikte Karatepe'de çalışmaya devam eden Çambel bir davetle misafir profesör olarak Saarbrücken Üniversitesi'ne gider. 1962-63 yıllarında burada çalışan Çambel daha sonra İstanbul Üniversitesi'ndeki görevine geri döner ve Prehistorya Kürsüsü'nü kurar. 1965-66 yılları arasında da İller Bankası'nın düzenlediği Adana Nâzım (Düzenleme) Planı Yarışmasının ön çalışması için işe koyulur. Bu çalışma için de öğrencilerden oluşan bir ekip ile Adana'daki sivil mimari ve arkeolojik değerlerin saptanmasını, belgelenmesini ve koruma altına alınmasını sağlar.

Ardından Devlet Planlama Teşkilatı ve İmar İskân Bakanlığı Çukurova Bölge Planlama Projesi Müdürlüğü ile yapılan işbirliği uyarınca, Adana, Hatay ve İçel de yine öğrencilerden oluşan ekiplerle kapsamlı bir eski eser taraması gerçekleştirir. Bu çalışma içinde Mersin-Anamur sahil şeridi boyunca çeşitli ören yerleri 1/25 000 ölçekli haritalara işlenirken bu alanların koruma önlemlerinin gerçekleştirilmesi için de çalışılır. Ama ne yazık ki bu olanaklar zaman içinde sınırlanır; çünkü bugün, emsalsiz güzellikte ve değerlerdeki bu bölgeye, site adı verilen beton bloklardan duvarlar örülmüştür.

1966-1971 yılları arasında gerçekleştirilen bu çalışmadan önce daha 1963 de Chicago Üniversitesi Doğu Bilimleri Enstitüsü'nden (Oriental Institute) Prof. Braidwood ile bir işbirliğinin oluşup gelişmesini sağlayan Çambel'in bu çabası sonucu ortaya çıkan İstanbul-Chicago Üniversiteleri Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırma Karma Projesi çerçevesinde de, bu bölgede geniş kapsamlı bir yüzey araştırmasının ardından 1964 yılında Urfa-Bozova'da Biris Mezarlığı ve Söğüt Tarlası, 1968 ve 1970'de de Diyarbakır'da Girikihacıyan kazılarını gerçekleştirir. Halet Çambel'in aynı yıllarda, yani 1964'de başlayan bir başka önemli çalışması da Ergani-Çayönü kazısıdır. Anadolu'da yaşamış tarihöncesi insan topluluklarının ilk defa avcılık ve toplayıcılıktan, tarım ve hayvancılığa yani besin üretimine dayalı bir yaşama düzenine geçişini araştırmayı amaçlayan bu çalışma, daha sonra Karlsruhe Üniversitesi Mimarlık Tarihi Kürsüsü başkanı Prof. Dr. W.Schirmer ve ekibinin de katılımıyla devam eder. Bu çalışma kapsamında 1991 yılına kadar arazi çalış-

Önceleri öğrencisi olan Mehmet Özdoğan, bugün Çambel için önemli bir bilim adamı. Sağdaki fotoğrafta ise bir çok ortak çalışmayı beraber yürüttüğü Braidwood ile Çayönü'nde.

maları sürer; 1991 den bu yana da yayın çalışması ağırlıklı olarak devam eder.

Çambel'in o dönem içinde yer aldığı bir başka çalışma da Keban Barajı'nın yapıyla su altında kalacak alanın taranması çalışmasıdır. 1966 yılında başlayan bu proje, Michigan Üniversitesi Müzesinden sağlanan eleman, kaynak ve Prehistorya Kürsüsünün işbirliği ile gerçekleştirilir.

Bu tarama çalışması daha sonra iki önemli projenin ön çalışması niteliğini kazanır. Bunlardan biri ODTÜ ile girişilen ODTÜ Keban Bölgesi Tarihi Eserleri Kurtarma ve Değerlendirme Projesidir. 1967'de başlayan bu projeyi 1974 yılında Aşağı Fırat Projesi izler.

Keban Barajının suları altında kalacak alanda yapılan tüm çalışmalar, Başkanlığını Kemal Kurdaş'ın yaptığı, ODTÜ Mim.Fak. Restorasyon Bölümü Başkanı Cevat Erder, Mimarlık Fakültesi Dekanı Abdullah Kuran, Türk Tarih Kurumu Genel Müdürü Uluğ İğdemir, Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürü Hikmet Gürçay, Proje Müdürü Ekmel Derya ve Halet Çambel'den oluşan çok uyumlu ve idealist bir yürütme kurulu tarafından gerçekleştirilir. Türk üniversitelerinin yanı sıra, yurtdışındaki enstitülerin de yer aldığı Keban projeleri hakkında şunları söylüyor Çambel:

"Bu projede önemli yerlerde enstitülerin çalışmasını sağladık. Çünkü enstitüler, üniversitelerin aksine yıl boyunca çalışabiliyorlar. Üniversitelerin zama-

nı ise tatillerle sınırlı. Doğal olarak Türkiye'deki ve yurtdışındaki yabancı enstitülerin projeye katılmasını sağladık..

...ülkemizde yabancıların kazı yapmasına karşı olumsuz bir önyargı var. Ancak bu yersiz geliyor bana. Çünkü ülkemiz o kadar zengin ki, herkese o kadar iş var ki, yapmakla bitecek gibi değil. Tahribatta o kadar yaygın ki, herkesle iş birliği yapmakta yarar vardı."

Yine o yıllarda, yani 1976'da günümüz arkeoloji çalışmalarının ayrılmaz parçasını oluşturan çağdaş arkeometri yöntemlerinin ülkemizde de uygulanmasını sağlamak amacıyla Çukurova, Hacettepe, İstanbul, İstanbul Teknik, Boğaziçi ve Ortadoğu Teknik Üniversitelerinin katılımıyla TÜBİTAK'a bağlı bir Arkeometri Ünitesi'nin kurulmasında da önemli katkıları oldu Çambel'in.

Bugüne kadar planladığı bütün çalışmaları ağırlıklı olarak öğrencilerinden oluşan ekiplerle gerçekleştiren Çambel, özellikle arkeoloji alanındaki çalışmalar hakkında "Hiçbir insan tek başına bir iş yapamaz" diyor ve eklemeyi edemiyor "... Bizde millet bir şeyin başı olmak ister hep, bir çeşit soğan başı. Ekip halinde çalışmak istemez. Toplumumuzun hemen her kademesindeki fraksiyonlaşmanın temel nedeni de bu zaten. Doğa bilimlerine bakarsanız, hemen her çalışmanın altında bir ekip bulursunuz. Ama sosyal bilimler alanında özellikle ülkemizde, ne yazık ki bu böyle değil. Bu bir hastalık galiba ve hâlâ devam ediyor..."

Proje ekiplerinde ağırlıklı olarak öğrencilerin yer almasına özen gösteriyor. Çünkü öğrencileri ülke sorunları içinde yetiştirmeyi amaçlayan katılımcı bir öğretim sistemini savunuyor Çambel: "Üniversitelerde belirli konular dersler ya da seminerler halinde anlatılır öğrenciye. Bunlar fazla teoriktir ve çoğunlukla havada kalır... Belki okulda aldıkları dersleri, yeni teknikleri vb, pek iyi öğreniyorlar; ancak Türkiye'nin durumunu bilmiyorlar. Yani Türkiye sorunlarını bilmeyen bir kuşak yetiştiriliyor. Dolayısıyla yapılan pek çok proje kağıt üzerinde kalıyor. Bizim yapmaya çalıştığımız, köy enstitüleri örneğinde olduğu gibi, öğrenciyi Türkiye problemleri içinde yetiştirmek. Sözelimi Çukurova Projesi'nde, gidip bakıyorlar ki birçok tarihi eserle yerli halk içiçe yaşıyor. Öyle ki, bir lahit içine ekili domates bir ailenin geçim kaynağı, ekme teknesi olmuş. Bu lahiti nasıl kurtaracaksınız? Domates sorununu kolay çözemezsiniz tabii, çünkü bir gerçekle karşı karşıyasınız. Bunun doğurduğu problemi çözmek için ülkenin sosyal problemlerini bilmek gerekir. Bu nedenle Anadolu'da yaşamak, belki daha önemlisi Anadolu'yu sevmek gerekiyor. Biz bunu sağlamaya çalıştık öğrencilerimizde. Ve tabii ekip halinde çalışma alışkanlığını da. Başarılı da olduk sanıyorum."

İlerleyen yıllarda, Ergani-Çayönü ile Karatepe'deki çalışmaları, emekli olduğu 1984 yılından sonra da sürüyor Halet Çambel'in: "Ben daha önce ayrılacaktım, YÖK ortaya çıkınca... Çünkü YÖK'ün düzenini hiç beğenmemiştim. Gerek hocalara gerek öğrencilere yük-

lediği haftalık ders saati çok fazlaydı. Bu da artık araştırma ve kendi kendine program yapmanın, kütüphanede çalışma olanağının ortadan kalkması demek oluyordu. Başka bir deyişle ezberci sınıfların geçmeyi öne çıkaran bir sistemi yerleştirmeye çalışıyordu. Ama bir üniversitenin öğretim programı böyle olmamalı..." diyor Çambel ve devam ediyor. "...Dolayısıyla üniversiteden ayrılmak zor olmadı benim için. Doğrusu istiyordum da. Aslında bu emekli olma işini şöyle anlatabilirim... Bir Alman bankasının müdürü şöyle demiş: 'Emekliliğimi ipe çekiyordum, bir an önce emekli olsam da istediğim işlere daha çok vakit ayırsam diye. Emekli oldum ama, durumum daha kötü. Çünkü herkes gelip ayrı bir şey istiyor... Eskiden hiç olmazsa yasal bir senelik iznim vardı. Şimdi o da yok...' İşte benim durumum da öyle bugünlerde... yapmayı istediğim birçok şey var. Mesela okuldayken bilimsel yayın işim oldukça geri kaldı, bunu yetiştirmek istiyorum. Dolayısıyla ismarlama işlere girmek istemiyorum. Bir de artık istediğim kadar kazı alanında kalabiliyorum. İzin almak gibi bir derdiniz olmuyor. Diğer önemli sonucu da idari işlerden kurtulmamı sağlaması oldu. Çünkü Prehistorya Kürsüsü kurulduğundan bu yana kürsü başkanıydım. Bu süre içinde orada çalışan arkadaşları bürokrasiye pek sokmamaya çalıştım. Ama bu da pek iyi olmadı galiba. Zira Güven Arsebük hariç yöneticiliği zor öğrendiler. Tabii insan çok hata yapıyor... Bir de YÖK ve YÖK'ün saçmalıklarından kurtuldum..." Çambel'in bugünkü çalışma temposu da üniversite günlerindeki aratmayacak kadar yüksek neredeyse.

Akademi yaşamı boyunca zaman zaman yurtdışında kalan Çambel'in başka bir ülkede yaşama ve aynı işi orada sürdürme düşüncesi hiç bir zaman olmamış.

"...Ama genel olarak başka bir ülkede yaşayıp aynı işi yapmayı doğrusu düşünmedim. Sonra bu memleket beni yetiştirmiş yani başkasının yerine o yatırımı bana yapmış. Böyle bir şeye hakkım yok." Bu yaklaşımının nedenlerini de şöyle açıklıyor: "...Atatürk'çü düşünceyle, bir kurucu kuşak olarak bizi yetiştirdiler. Yani bizim kuşağın öyle bir işlevi var. Onun için her istediğinizi yapmıyorsunuz, sorumluluk gereği. Bu sayede birçok boşluğu doldurmak zorundasınız. Keban havzası sular altında

Mayıs 1985 yılında, Machteld Mellink (sağdan ikinci) ile beraber Boğazköy'de

kalacak! 'Bana ne' diyemiyorsunuz. Karatepe doğal bitki örtüsü altında yok olacak; aynı şekilde, 'Bana ne' diyemiyorsunuz. Birilerinin bunları kurtarması lazım. Yani kimse bunlarla ilgilenmezse kim yapacak?...Dolayısıyla yapılması gerekli bu tür işlere zorunlu olarak giriyorsunuz....Mesela aynı yaklaşım Ufuk Esin'de, Mehmet Özdoğan'da, Güven Arsebük ve kürsünün diğer mensuplarında da vardır. Sorumluluk hissediyorsunuz..."

Yani yurttaş olarak bir sorumluluğunuz var, öyle olması gerekir bana kalırsa. Başka bir ülkede yaşamak demek bu ülkenin eğitip yetiştirerek size kazandırdığı yetenekleri alıp başka ülkelerde çok bencil bir tavırla değerlendirmek demek oluyor. Pek dürüstçe gelmiyor doğrusu. Bana kalırsa bu ülkeden kovulmadığınız sürece böyle bir şey yapamazsınız. Eğer bu sorumluluktan sorumsuz davranarak kurtarmıyorsanız kendinizi, Ama kovarlarsa bilemiyorum..."

Halet Çambel'in 1940'lı yıllardan günümüze kadar süren ve bugün de tüm hızıyla devam eden uzun soluklu çalışmaları; gençliğinde yoğunluğu ve kendisinden sonrakilere de aşlamaya çalıştığı Atatürk'çü ruhtan izler taşıyor. Ve son olarak, Türk tarihöncesi arkeolojisinin ona çok şey borçlu olduğunu söylemek bile fazla.

Bu yazının hazırlanmasındaki katkılardan dolayı, Mehmet Özdoğan ve Güven Arsebük'e teşekkür ederiz.

Murat Dirican